

Developing a Model to Evaluate the Publicness of Urban Spaces

Amirhossein Heidari¹ Pantea Hakimian^{2*} Koroush Golkar³

¹ M.Sc. in Urban Design, Department of Urban and Regional planning and Design, Faculty of Architecture and Urbanism, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

² Assistant Professor, Department of Urban and Regional planning and Design, Faculty of Architecture and Urbanism, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

³ Professor, Department of Urban and Regional planning and Design, Faculty of Architecture and Urbanism, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

* Corresponding Author, p_hakimian@sbu.ac.ir

ARTICLE INFO ABSTRACT

UPK, 2022

VOL. 6, Issue 3, PP, 67-84

Received: 16 Feb 2022

Accepted: 17 Aug 2022

Theoretical Articles

KEYWORDS: Publicness, urban space, evaluation model, Eexpert group, AHP (Hierarchical Analysis Process)

Introduction: As one of the prominent elements in urban structures, urban public spaces include squares, streets, plazas, parks, etc. These spaces have been always important for urban design, and their quality of publicness has been discussed. The recent inclination towards semi-public spaces has led to the decline of these spaces' publicness and function and has dragged them down from their previous position which has resulted in the emergence of urban spaces with the presence and usage of fewer users. We can define public space as a space that allows everyone to access it and its inside facilities and activities. Usually, it is supervised by a public institution and is provided and managed for the benefit of all citizens.

Methodology: In order to develop the conceptual framework, evaluation models proposed by domestic and international scholars were studied and the proposed model for evaluating the publicness of urban spaces was thus developed consisting of four components, seven sub-components, and 30 indicators. We asked 12 urban experts and professionals for their opinions using the analytic hierarchy process (AHP) to assess the validity and assign weights to the elements of the model. This method provides the opportunity of obtaining a more accurate result and easier comparisons between the conceptual framework's elements through pair comparison. Finally, the scores were normalized for better and more accurate comparison and the mean scores of the expert group were calculated for each component, sub-component, and indicator in a range between 0 to 1.

Results: The results of experts' weighting and determination of the final coefficients of each indicator led to the compilation of the final model for urban space publicness evaluation with four components, seven sub-components, and 26 indicators. Two components of "physical configuration" and "urban life" are related to the substantial dimension of urban design but the other two components of "ownership" and "management" are related to the procedural dimension of urban design. Three indicators of the "physical configuration" component comprising "furniture flexibility", "green-blue elements", "bicycle facilities", and "CCTV" indicators of the "management" component were excluded. Hence, the four components of "physical configuration" (0.33), "urban life" (0.31), "management" (0.2), and "ownership" (0.16) determine the publicness of urban spaces. The "physical configuration" component comprises two sub-components ("physical and visual accessibility" and "facilities") and 10 indicators. The "urban life" component comprises two sub-components ("viability" and "users") and eight indicators. The "management" component entails two sub-components ("maintenance" and

Cite this article:

Heidari, A., Hakimian, P., Golkar, K. (2022). Developing a model to evaluate the publicness of urban spaces. *Urban Planning Knowledge*, 6(3), 67-84. Doi: <https://dx.doi.org/10.22124/UPK.2023.21591.1737>

“control”) and six indicators, and the “ownership” component contains one sub-component (“ownership status”) and two indicators. The final score of each indicator is between 0 to 1, explaining its share to the model. Hence, the “ownership situation” (15%) has the largest contribution in explaining the publicness of urban space. Then, the two indicators of “maintenance of sanitary facilities” of the urban space, such as drinking fountains, trash cans, and toilets, and “connection to the public transportation network and parking” (8%) are ranked next. Subsequently, the “presence of people in the urban space” (7%) has the third rank in explaining the model.

Discussion: In the proposed model two components of “physical configuration” and “urban life” defines the substantial dimension of the urban space; in return, “management” and “ownership” are two components that fit in the procedural dimension of the urban space. As a result, the evaluation of the two mentioned dimensions of urban space is crucial for achieving the quality of a public realm in urban space. In reality, there is no clear and transparent border between the four components of the publicness of urban space. In each component, indicators are divided into two categories of the user’s perception and the researcher’s perception. The researcher’s perception category refers to design principles and design expectations from the public space, and the user’s perception refers to how people use the space and the current condition of the urban space. These two categories possess the same importance because the residents are the main users of the urban space. Therefore, the comparison of the evaluation of urban space according to the perception of these two groups is vital and available in the proposed model.

Conclusion: The present study develops a comprehensive model regarding the definition and evaluation of the concept of the “publicness” of contemporary urban spaces. This model, like many models, especially in social sciences, does not reflect the whole reality of urban space and can only display parts of it for greater clarity of the definition of hidden dimensions of publicness. This model, similar to all models, does not maintain to be generalizable to many urban spaces and evaluates all aspects of the publicness of urban spaces. Therefore, it can be used as a tool alongside other conventional methods to evaluate the publicness of urban spaces from the perspective of designers' and users' lived experiences.

Highlight:

- The proposed model provides an evaluation of the publicness of existing and future urban spaces for urban planners and designers.
- This model makes it possible to evaluate the publicness of urban spaces from the point of view of professionals along with the perception of space users.

تدوین مدلی برای ارزیابی عمومیت فضاهای شهری^۱

امیرحسین حیدری^۱، پانته آ حکیمیان^{۲*} و کورش گلکار^۳

۱. کارشناس ارشد طراحی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
۲. استادیار، گروه برنامه‌ریزی و طراحی شهری و منطقه‌ای، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
۳. استاد، گروه برنامه‌ریزی و طراحی شهری و منطقه‌ای، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

* نویسنده مسئول: p_hakimian@sbu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
دانش شهرسازی، ۱۴۰۱ دوره ۶، شماره ۳، صفحات ۸۴-۶۷ تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۲۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۲۶ مقاله بنیادی	بیان مسئله: فضاهای عمومی شهری به عنوان یکی از عناصر مهم در ساختار شهری شامل میدان‌ها، خیابان‌ها، پلازاها، پارک‌ها و ... هستند و همواره میزان عمومیت آن‌ها مورد بحث بوده‌است. اخیراً گرایش به سمت فضاهای نیمه‌عمومی و توجه کمتر به فضاهای عمومی شهری موجب کاهش میزان عمومیت و کارکرد آنها شده، جایگاه پیشین این فضاها نزول پیدا کرده و فضاهای شهری با حضور و استفاده کمتر عموم شهروندان مواجه شده‌اند. هدف: هدف از این مطالعه، کاوش مفهوم عمومیت و مدل‌های ارزیابی آن، ارائه چارچوب مفهومی و سپس مدلی برای ارزیابی عمومیت فضاهای شهری است. روش: جهت تدوین چارچوب مفهومی، مدل‌های ارزیابی صاحب‌نظران بومی و جهانی بررسی شد و مدل پیشنهادی ارزیابی عمومیت فضای شهری متشکل از چهار مؤلفه، هفت زیرمؤلفه و ۳۰ نشانگر شکل گرفت. به منظور سنجش روایی و وزن‌دهی به مدل از نظرات ۱۲ نفر از صاحب‌نظران و حرفه‌مندان حوزه‌ی شهری با بکارگیری روش تحلیل سلسله مراتبی استفاده شد. در گام بعد ابتدا به دلیل امکان مقایسه صحیح‌تر و قراردادن داده‌ها در یک بازه یکسان، داده‌ها نرمال شده و سپس وزن دهی گروه خبرگان به صورت میانگین هر مؤلفه، زیرمؤلفه و نشانگر در بازه صفر تا یک مشخص شده است. یافته‌ها: نتایج وزن‌دهی خبرگان و تعیین ضریب اهمیت نهایی هر نشانگر به تدوین مدل نهایی ارزیابی عمومیت فضای شهری با چهار مؤلفه، هفت زیرمؤلفه و ۲۶ نشانگر انجامید. سه نشانگر از مؤلفه‌ی پیکربندی کالبدی شامل «انعطاف‌پذیری میلان»، «عناصر سبز-آبی» و «تسهیلات دوچرخه»، همچنین نشانگر «دوربین‌های مداربسته» از مؤلفه‌ی مدیریت کنار گذاشته شدند. بر این اساس چهار مؤلفه پیکربندی کالبدی (۰/۳۳)، زندگی شهری (۰/۳۱)، مدیریت (۰/۲) و مالکیت (۰/۱۶) عمومیت فضای شهری را تبیین می‌کنند. نتیجه‌گیری: این مدل می‌تواند به‌عنوان ابزاری در کنار سایر روش‌های متداول برای ارزیابی عمومیت فضای شهری از منظر تجربه زیسته کاربران و طراحان آن به کار رود.
کلید واژه‌ها: عمومیت، فضای شهری، مدل ارزیابی، گروه خبرگان، فرایند تحلیل سلسله مراتبی	نکات برجسته: <ul style="list-style-type: none">• مدل پیشنهادی، ارزیابی میزان عمومیت فضاهای شهری موجود و آتی را برای برنامه‌ریزان و طراحان شهری فراهم می‌کند.• این مدل ارزیابی میزان عمومیت فضاهای شهری از دیدگاه حرفه‌مندان در کنار ادراک کاربران فضا را ممکن می‌سازد.

^۱ این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد نگارنده اول تحت عنوان «راهنمای طراحی معطوف به ارزیابی عمومیت فضاهای شهری در شهر تهران» است که به راهنمایی نگارندگان دوم و سوم در سال ۱۴۰۰ در رشته طراحی شهری، گروه برنامه‌ریزی و طراحی شهری و منطقه‌ای، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی انجام شده است.

بیان مسئله

در سیستم پیچیده شهرهای فعلی، هرکدام از عناصر و فضاهای ساخته شده دارای عملکرد خاصی هستند و فضاهای عمومی عنصر اصلی در ساختار کلی شهرها به حساب می‌آیند. امروزه افزایش تقاضا برای برآوردن نیازهای تفریحی، تعامل معنادار با جامعه وسیع‌تر و مشارکت مدنی از ضروریات مهم زندگی شهری است و اهمیت فضاهای عمومی را تقویت می‌کند (لوپز، ۲۰۱۵). تمامی اندیشمندان فعال در این حوزه بر این موضع تأکید دارند که کیفیت عمومیت، همواره فضاهای عمومی شهری ایده آل را تعریف می‌کند و هرچه میزان این کیفیت ارتقا یابد، به این معنا خواهد بود که تعداد فضاهای عمومی باکیفیت بیشتری برای شهروندان بیشتری ایجاد می‌شود (کار، فرنسیس، ریولین و استون، ۱۹۹۲؛ کرمونا، دیماگلپیز و هموند، ۲۰۰۸؛ وارنا و تیزدل، ۲۰۱۰؛ مهتا و پالازو، ۲۰۲۰). با این وجود، نمی‌توان ماهیت پیچیده فضاهای عمومی را بدون پذیرش بی‌ثباتی آن درک کرد. چراکه شهرها همواره در حال تغییرند. در دو دهه اخیر گرایش به سمت فضاهای نیمه‌عمومی (درون‌گرا و برون‌گرا) و کنترل بر استفاده و دسترسی بر فضاهای عمومی موجب کاهش توجه به فضاهای عمومی شهری و در نتیجه کاهش میزان عمومیت این فضاها شده است (مدنی پور، ۲۰۰۳؛ کرمونا، ۲۰۱۰؛ لکلرک، ۲۰۱۸؛ داوی و پافکا، ۲۰۲۰). بنابراین به‌منظور آگاهی از چگونگی ارتقا کیفیت عمومیت فضاهای شهری این پرسش مطرح می‌شود که مدل‌های ارزیابی عمومیت فضاهای شهری کدامند و چارچوب ارزیابی عمومیت فضاهای شهری چه مؤلفه‌ها و اجزائی دارد؟

اصطلاح «عمومیت»^{۱۰} که در این تحقیق استفاده می‌شود، ابتدا در دهه ۸۰ میلادی توسط بن و گاوس^{۱۱} (۱۹۸۳) و فرانسیس^{۱۲} (۱۹۸۹) مطرح شد (لوپز، سانتوز کروز و پینهو، ۲۰۱۹). این مفهوم تا چند دهه در مباحث شهری جایگاه باله‌میتی پیدا نکرد و پس از وقفه‌ای ۲۰ ساله، تحقیقات صاحب‌نظرانی همچون وارنا و تیزدل (۲۰۱۰)، دیماگلپیز^{۱۴} (۲۰۱۰)، نمت و اسمیت^{۱۵} (۲۰۱۱) و ون ملیک و لانگسترات^{۱۶} (۲۰۱۳) اهمیت توجه به این موضوع را روشن ساخت. در ادامه و در دو دهه‌ی اخیر اندیشمندان متعددی این راه را ادامه دادند (لوپز، سانتوز کروز و پینهو، ۲۰۲۰). اکدی و چیراکی^{۱۷} (۲۰۱۵) به‌دلیل پیچیدگی شهر و موضوعات مرتبط با آن کمی متفاوت‌تر به موضوع نگاه کرده‌اند و مدل خود را با استفاده از تحلیل شبکه‌ای انجام داده‌اند. این نوع نگاه به‌دلیل خارج شدن از نمودار درختی ساختار کلی و ارتباط تمامی اجزا ساختار اهمیت زیادی دارد و پاسخ دقیق‌تری می‌دهد. به‌طور کلی در طول دو دهه اخیر این صاحب‌نظران تلاش کردند تا با پیشنهاد مدل‌هایی برای ارزیابی عمومیت فضاهای عمومی، مدل‌های پیشین را ارتقا دهند. در ایران نیز قویمی و همکاران عوامل سازنده عمومیت فضاها در شهرهای ایرانی - اسلامی و شهرهای غربی را بررسی و مقایسه کرده است (قویمی، نائینی، قرائی و حبیبی، ۱۳۹۸).

ساختار تحقیق با هدف ارائه چارچوبی برای ارزیابی عمومیت فضاهای عمومی شهری شکل گرفته است. در گام اول، مفهوم عمومیت و روش‌های ارزیابی آن (شامل چندین مدل ارزیابی پیشنهادی توسط اندیشمندان متعدد بومی و خارجی) بررسی شده است. در گام دوم با ارتباط دادن مفاهیم، چارچوب پیشنهادی تحقیق بیان شده است. در گام سوم سنجش روایی این چارچوب و امتیازدهی به مؤلفه‌ها و اجزای آن، از طریق تکمیل پرسشنامه‌ای توسط گروه خبرگان متشکل از ۱۲ نفر از صاحب‌نظران و حرفه‌مندان حوزه‌ی شهری انجام پذیرفت. در گام آخر مدل ارزیابی عمومیت فضاهای شهری ارائه شده است.

1 Lopes, 2015

2 Carr, Francis, Rivlin, Leanne & Stone, 1992

3 Carmona, De Magalhães & Hammond, 2008

4 Varna & Tiesdell, 2010

5 Mehta & Palazzo, 2020

6 Madanipour, 2003

7 Carmona, 2010

8 Leclerq, 2018

9 Dovey & Pafka, 2020

10 Publicness

11 Benn & Gaus, 1983

12 Francis, 1989

13 Lopes, Santos Cruz & Pinho, 2019

14 De Magalhães, 2010

15 Németh & Schmidt, 2011

16 Langstraat & Van Melik, 2013

17 Ekdi & Çıracı, 2015

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مطابق فرهنگ لغت انگلیسی آکسفورد (۱۹۳۳)، عبارت عمومی به معنای «به صورت کلی و در بیشتر مواقع، در مقابل خصوصی» است. این تعریف عبارت است از: «مربوط یا متعلق به مردم به عنوان یک کلیت، که به جامعه یا ملت متعلق است، تأثیر می‌گذارد و یا به آن مربوط می‌شود» (مدنی‌پور، ۱۹۹۶). بنابراین یک فضای عمومی را می‌توان به عنوان فضایی تعریف کرد که به همه افراد اجازه می‌دهد که به آن و امکانات و فعالیت‌های داخل آن دسترسی داشته باشند، توسط یک نهاد عمومی کنترل شود و به نفع عموم شهروندان تأمین و مدیریت شود (مدنی‌پور، ۱۹۹۶).

با توجه به تعاریف بالا، عمومیت یک ویژگی محیط یا فضای شهری است که به ابعاد یا مؤلفه‌های متعددی بستگی دارد. میزان عمومیت تعیین می‌کند که یک فضای عمومی چقدر خوب کار می‌کند و چقدر به مردم خدمات‌رسانی می‌کند. در تعریف عمومیت می‌توان بیان کرد که این اصطلاح، یک وجه پیچیده‌ی محیط شهری است، که از تلفیق لایه‌های اجتماعی و فضایی حاصل شده و از هر مکان به مکان دیگر متفاوت است (اکدی و چپراکی، ۲۰۱۵). این سؤال که «چه عواملی سبب می‌شود که یک فضای عمومی، عمومی شود؟» معادل این سؤال است که «عمومیت شامل چه مواردی هست؟». در این خصوص تاکنون دیدگاه‌های مختلفی مطرح شده است اما باید دانست که هیچ فضایی نمی‌تواند تمامی نیازهای شهروندان را تأمین کند. بنابراین باید با بررسی ابعاد عمومیت فضا، ارزیابی شود که یک فضای عمومی تا چه میزان برای یک شخص، عمومی است و می‌تواند از آن استفاده کند (ون ملیک و لانگسترات، ۲۰۱۳).

مدل‌های ارزیابی عمومیت فضاهای شهری

روش‌های سنتی ارزیابی فضا، عمدتاً بر ویژگی‌های فیزیکی و عملکردی آن تمرکز دارد. اما برای نخستین بار در قالب چارچوبی متفاوت، بن و گوس (۱۹۸۳) با بیان سه معیار «دسترسی»، «نظارت» و «منافع»، بحث عمومیت را مطرح کردند. این ابعاد نسبتاً مبهم و غیر شفاف هستند به گونه‌ای که فرانک و پاکسون (۱۹۸۹) استدلال می‌کنند که مالکیت قانونی، به عنوان مثال، از هر سه ویژگی عبور می‌کند، زیرا فضاهای تحت مالکیت عمومی ممکن است دسترسی را محدود کنند، درحالی‌که فضاهای خصوصی می‌توانند بدون محدودیت دسترسی داشته باشند. کون^۲ (۲۰۰۴) همچنین تعریفی از عمومیت را ارائه می‌دهد که شامل سه معیار اصلی است: «مالکیت»، «قابلیت دسترسی» و «تعامل بین‌فردی»^۳ - اصطلاح آخر به انواع برخوردها و تعاملات که یک فضا می‌کند - اشاره دارد. او بیان می‌کند که باید به عمومیت به عنوان مفهومی چندوجهی نگاه شود که «تعاریف متعدد و گاه متناقض» خود را تصدیق کند. آکار^۴ (۲۰۰۵) برای مطالعه فضاهایی که تحت مداخلات توان‌بخشی فیزیکی و مدیریتی قرار دارند، از عمومیت استفاده کرد. این امر امکان ارزیابی اهداف کلان و خرد، منابع، کاربردها و فعالیت‌ها را فراهم می‌آورد؛ همچنین بعد زمان برای تجزیه و تحلیل نتایج فرایند را نیز معرفی می‌کند (دیماگلهیز، ۲۰۱۰). اگرچه این مطالعه یک روش نظام‌مند برای ارزیابی تغییرات عمومیت و یا تعیین میزان آن ارائه نداد، اما این اصطلاح را دوباره به مباحث شهری بازگرداند (لوپز و همکاران، ۲۰۱۹). در نهایت مدل پیشنهادشده توسط وی، بیان می‌دارد که عمومیت از طریق سه بعد نشان داده می‌شود: دسترسی، بازیگر و منافع. در ادامه نیز دیماگلهیز سه بعد را معرفی می‌کند: حق دسترسی، حق بهره‌وری، و مالکیت یا کنترل (دیماگلهیز، ۲۰۱۰).

در دهه اخیر ابعاد پیشنهادی اندیشمندان توسعه یافت و مدل‌ها به همراه ارائه گرافیکی پیچیده‌تر شد. تاکنون حداقل ۸ مدل برای ارزیابی عمومیت فضاهای شهری در این دهه توسط اندیشمندان مختلف ارائه شده است. از این بین، ۷ مدل مربوط به اندیشمندان خارجی و یک مدل مربوط به اندیشمندان داخلی است:

۱- مدل تار عنکبوتی^۵ ون ملیک و همکاران - ۲۰۰۷: مدل تار عنکبوت اولین موردی است که از نمای تصویری برای

فضای عمومی استفاده کرده است (ون ملیک، ون آلت و ون ویسپ^۶، ۲۰۰۷). این مدل پیش‌فرض را افزایش کنترل فضا می‌داند

¹ Madanipour, 1996

² Kohn, 2004

³ Intersubjectivity

⁴ Akkar, 2005

⁵ Cobweb diagram

⁶ Van Melik, Van Aalst & Van Weesep, 2007

و هدف آن ارزیابی فضاهای ایمن دارای عملکرد تفریحی است و نه عمومی بودن فضاها (اکدی و چیراکی، ۲۰۱۵). مطابق نمودار این مدل هرچه امتیاز یک نشان‌گر بیشتر باشد، آن قسمت از وب بزرگ‌تر می‌شود (شکل ۱-ا).

۲-مدل سه محور^۱ نمت و اسمیت - ۲۰۱۱: نمت و اسمیت (۲۰۰۷ و ۲۰۱۱) در حین مطالعه ۱۵۱ فضای عمومی در شهر نیویورک، یکی از اولین سیستم‌های طبقه‌بندی فضا را بر پایه‌ی میزان عمومیت ایجاد کردند. این مدل در اصل برای تجزیه و تحلیل تأثیر برنامه‌های امنیتی و محدودیت دسترسی، یعنی کنترل این فضاها، طراحی شده است. این مطالعه با در نظر گرفتن عواملی مانند قوانین استفاده، ویژگی‌های طراحی، محدودیت‌های دسترسی و طرح‌های نظارتی به یک روش برای ارزیابی عمومیت تبدیل شد. عمومیت که بیش از وضعیت مالکیت یک فضا و نحوه مدیریت آن درک می‌شود، به‌عنوان تعامل بین مالکیت، مدیریت و تلاقی بین کاربران و استفاده‌های آن تعریف شد (لوپز و همکاران، ۲۰۱۹). بر اساس مدل «سه محور»، فضاها را می‌توان در امتداد این سه خط به‌صورت «عمومی‌تر» یا «خصوصی‌تر» ترسیم کرد (شکل ۱-ب). در مقایسه با مدل تارنکبوت، مدل سه محور از معیارهای کلی‌تری استفاده می‌کند. نقص این نمودار این است که دقیقاً مشخص نیست که میانه نمودار چه چیزی است. این مدل همچنین بیش از سه معیار عمومیت را مجاز نمی‌داند، در غیر این صورت نمودار از نظر بصری گیج‌کننده می‌شود. علاوه بر این، برخلاف مدل تارنکبوت، این مدل هنوز در تحقیقات تجربی آزمایش نشده است (ون ملیک و لانگسترات، ۲۰۱۳).

۳-مدل ستاره^۲ وارنا و تیزدل (۲۰۱۰): در مدل ستاره‌ای وارنا هر یک از پنج بعد عمومیت یک عضوی از اندام ستاره است: هرچه مکان در بعد خاصی «عمومی‌تر» باشد، اندام ستاره بزرگ‌تر است (وارنا و تیزدل، ۲۰۱۰) (شکل ۱-پ). این مطالعه با توجه به پنج بعد اصلی یعنی مالکیت، کنترل، پاکیزگی، سرزندگی و پیکربندی فیزیکی، به دنبال بینش‌های کشف نشده در مطالعات قبلی بود (لوپز، ۲۰۱۵). در این مدل، نشان‌گرها بر اساس چک‌لیست پنج گزینه‌ای برداشت و تحلیل می‌شوند. نمودار این مدل اگرچه از نظر بصری نسبت به مدل سه محور خواناتر است، اما از این جهت که مقیاس‌های گسسته‌ای را نشان نمی‌دهد، از مشکل مشابهی رنج می‌برد که مقایسه را دشوارتر می‌کند. همچنین در این مدل می‌توان به عدم ارتباط ابعاد مختلف و چشم‌پوشی از تأثیرگذاری ابعاد بر یکدیگر اشاره نمود. (ون ملیک و لانگسترات، ۲۰۱۳).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

¹ Tri-axial model

² Star model

۴- مدل ون ملیک و لانگسترات^۱ OMAI (۲۰۱۳): مدل چهارم توسط ملیک و همکارش ارائه شده است و نشان‌گرهای اصلی مرتبط با بخش خصوصی در فضای عمومی (مالکیت و مدیریت) را با نتایج این ارتباط (دسترسی و همه‌شمولی) مقایسه می‌کند. این مدل شامل چهار بعد است: مالکیت، مدیریت، دسترسی و همه‌شمولی (شکل ۱-ت). این مدل به صورت نمودار مدور ارائه شده و هرچه شعاع آن بیشتر می‌شود، میزان عمومیت آن نیز افزایش می‌یابد. این تقسیم‌بندی با حرکت از یک تا چهار میزان عمومیت را از کاملاً خصوصی به کاملاً عمومی به صورت عدد ناپیوسته تغییر می‌دهد (ون ملیک و لانگسترات، ۲۰۱۳). مطابق این شکل سنجش ابعاد مدیریت و مالکیت نسبت به دسترسی و همه‌شمولی آسان‌تر هستند. یکی از انتقادات اصلی که به چهار مطالعه پیشین وارد می‌شود این است که تمام آن‌ها اهمیتی یکسان به نشان‌گرها و ابعاد می‌دهند که سبب می‌شود تا خروجی مطالعات با واقعیت فاصله داشته باشد. همچنین چشم‌پوشی کردن از ارتباط میان ابعاد و شاخص‌ها نیز در کاهش دقت محصول نهایی مطالعات مؤثر بوده است (لوپز، ۲۰۱۵).

۵- مدل ارزیابی عمومیت لوپز^۲ PEM (۲۰۱۵، ۲۰۱۹): برخلاف روش‌های ارزیابی قبلی، مدل ارزیابی عمومیت که توسط لوپز ارائه شده است، بر این اصل استوار است که جزئیات پیچیده توسعه شهری معاصر مستلزم درک همه عناصری است از دیدگاه ذینفعان مختلف، بر عملکرد یک فضا تأثیر می‌گذارد (لوپز، ۲۰۱۵). مدل سال ۲۰۱۹ این پژوهشگر و همکارانش به لحاظ گرافیکی متفاوت و کامل شده است. هر فضا در چهار بعد شامل زندگی شهری؛ طراحی فیزیکی؛ ارتباط انسانی؛ مدیریت (شکل ۱-ت) بررسی می‌شوند: این مدل شامل دو مرحله است که مرحله اول (پروژه) بر مشخصات فنی و ویژگی‌های اصلی فضا تأکید دارد و مرحله دوم (عملی) به جریان کنونی فضا اشاره دارد (لوپز و همکاران، ۲۰۱۹) و هر دو مرحله در بیان گرافیکی پیشنهاد شده ترسیم می‌شوند. در این مدل نشان‌گرها به جای ابعاد یا مؤلفه‌ها در نمودار قرار دارند، بنابراین خوانایی این نمودار نسبت به نمودارهای پیشین بیشتر است. در این مدل، نشان‌گرها بر اساس چک‌لیست سه گزینه‌ای برداشت و تحلیل می‌شوند.

۶- مدل منطق فازی اکدی و چیراکی (۲۰۱۵): مدل‌های مفهومی پیشین، دارای تفاسیر و بیان گرافیکی متفاوتی بودند اما نقطه اشتراک تمام آن‌ها، وجود ابعاد جداگانه‌ای بود که ارتباطشان با یکدیگر نادیده گرفته شده بود. مدل اکدی و همکارش از آن جهت اهمیت دارد که در آن داده‌های کمی و کیفی به دلیل استفاده از منطق فازی در تحلیل داده‌ها، می‌توانند در کنار یکدیگر ارزیابی شوند. این مدل، امکان تحلیل شبکه‌ای میان ابعاد و نشان‌گرها را دارد. بنابراین، علی‌رغم نداشتن بیان گرافیکی نسبت به مدل‌های پیشین، خروجی دقیق‌تری ارائه می‌کند که از مزیت‌های استفاده از این منطق ارزیابی است. علاوه بر این، مدل‌سازی منطق فازی منعطف است و با انواع مختلف فضای عمومی سازگار است (اکدی و چیراکی، ۲۰۱۵). نقطه ضعف این روش را می‌توان محدودیت در تعداد ابعاد و نشان‌گرها دانست. بدین بیان که به دلیل استفاده از منطق فازی و تعریف قوانین، مدل‌هایی که بیش از چهار نشان‌گر دارند، امکان استفاده از این سیستم تحلیلی را ندارند.

۷- مدل شش محور^۳ مانتی (۲۰۱۷): مدل هفتم که با عنوان شش-محور شناخته می‌شود، بر پایه‌ی ابزارهای ارزیابی موجود تدوین شده است (شکل ۱-ج). برای تدوین مدل، چهار فرض در نظر گرفته شده است: ۱. مدل پیشنهادی باید هم برای فضاهای شهری و هم برای فضاهای گردهمایی حومه شهر تعمیم‌پذیر باشد. ۲. مدل باید ویژگی‌های چندبعدی فضاها را در خود جای دهد. ۳. مدل باید دارای نشان‌گرهای قابل اندازه‌گیری در هر بعد باشد. ۴. یک گراف ساده برای نمایش عمومیت چندبعدی تهیه شود. در نتیجه مدلی پیشنهاد شد که شامل سه بعد که هر بعد شامل دو نشان‌گر قابل اندازه‌گیری است. این مدل برای ارزیابی عمومیت فضاهای تجمعی به طور خاص در حومه شهر ارائه شده است (مانتی، ۲۰۱۷).

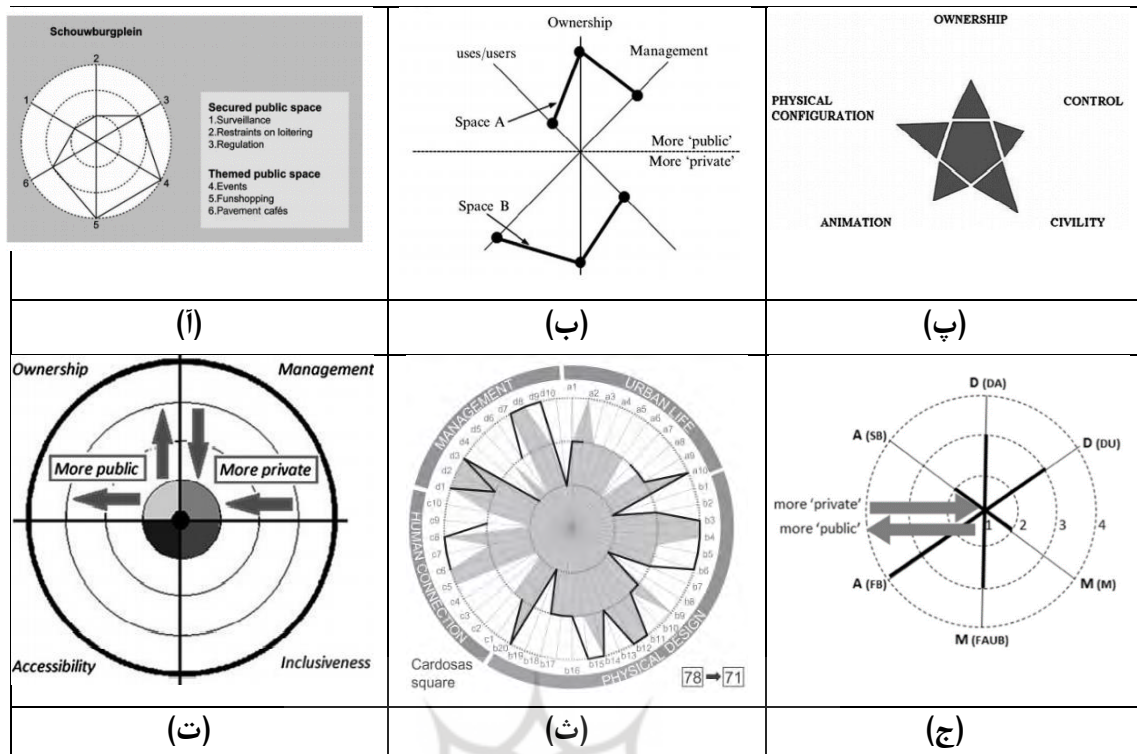
۸- مدل بومی قومی و همکاران (۱۳۹۸): مدل هشتم که تنها مدل ارائه شده بومی است، به بررسی عوامل سازنده عمومیت فضاها در شهرهای ایرانی-اسلامی با تمرکز بر کشور ایران پرداخته شده است. بر این اساس، مدلی با چهار عامل شناسایی شد که عبارت‌اند از: دسترسی- تنوع- مالکیت و منفعت- نظارت و اداره فضا (قومی و همکاران، ۱۳۹۸). این موارد با مرور آموزه‌های دین اسلام و توصیفات و تحلیل‌ها در مورد شهرهای اسلامی و ایرانی- اسلامی به دست آمده است. این مدل بیان گرافیکی ندارد و نشان‌گرهای قابل سنجش و ارزیابی بیان نشده است.

¹ Ownership, management, accessibility and inclusiveness

² Publicness evaluation model

³ Six-axial model

⁴ Mantey, 2017

شکل ۱. مدل‌های ارزیابی عمومیت فضاهای شهری

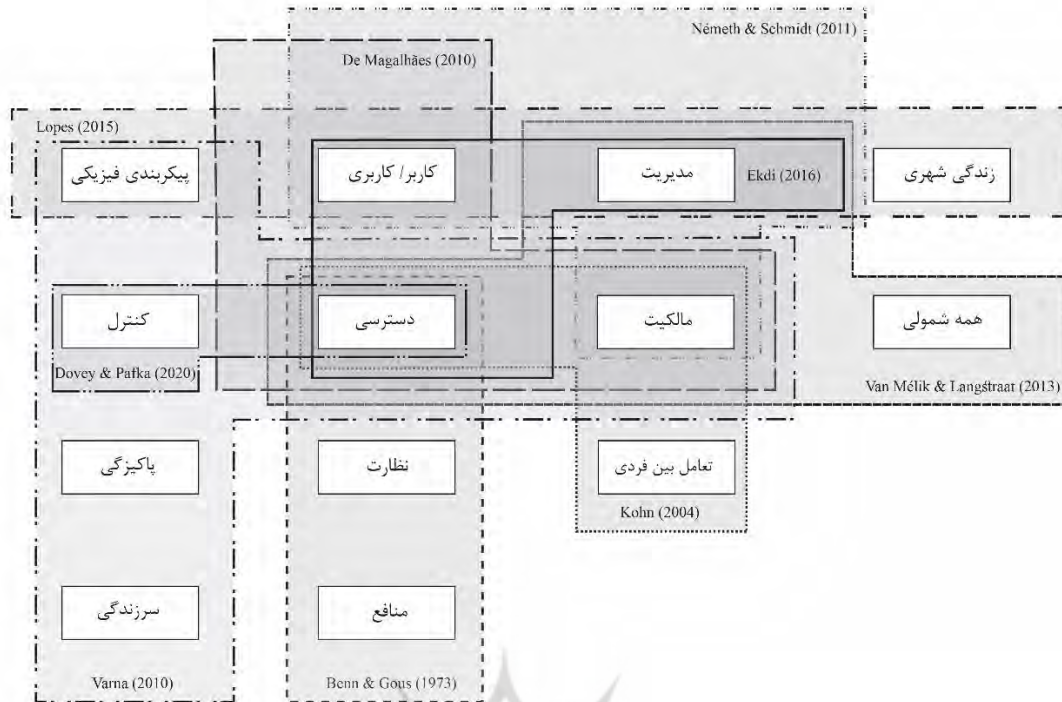
برگرفته از: آ (ون ملیک و همکاران، ۲۰۰۷)، ب (نمت و اسمیت، ۲۰۱۱)، پ (وارنا و تیزدل، ۲۰۱۰)، ت (ون ملیک و لانگسترات، ۲۰۱۳)، ث (لوپز و همکاران، ۲۰۱۹)، ج (مانتی، ۲۰۱۷)

بخش عمده‌ای از این مطالعات به‌طور کامل به مفهوم عمومیت نپرداختند، بلکه بر تعدادی از ویژگی‌های خاص فضای عمومی تمرکز کرده‌اند. نتیجه این مطالعات مدل‌هایی هستند که تفسیر چندگانه از آنچه عمومیت شامل آن می‌شود را بیان می‌کنند. از دیگر انتقادات اصلی که به مطالعات پیشین وارد می‌شود این است که آن‌ها اهمیتی یکسان به نشان‌گرها و ابعاد می‌دهند که سبب ایجاد فاصله بین واقعیت و خروجی مطالعات می‌شود. همچنین چشم‌پوشی کردن از ارتباط میان ابعاد و نشان‌گرها نیز در کاهش دقت محصول نهایی مطالعات مؤثر بوده است که اکدی و همکارش از آن غافل نشدند. توجه توأمان به نگاه پژوهشگر و کاربران استفاده‌کننده از فضا نیز از جمله مواردی است که به‌جز لوپز (۲۰۱۵) توسط دیگر اندیشمندان مورد بی‌توجهی قرار گرفته است. اما به‌صورت کلی، می‌توان سیر تکامل در توجه به جنبه‌های مختلف مرتبط به فضاهای شهری را مشاهده کرد؛ سیری که از رویکرد کامل تئوریک بن و گوس شروع و در حال حاضر به رویکرد عملی در نظریات اخیر رسیده است. هم‌پوشانی این نظرات اهمیت برخی نشان‌گرها در بررسی میزان عمومیت فضاهای شهری را نشان می‌دهد.

از نکات مهم در این بررسی‌ها این است که در ابعاد پیشنهادی اندیشمندان بعضی هم‌پوشانی‌ها دیده می‌شود. به‌عنوان مثال بعد دسترسی که توسط کون (۲۰۰۴) پیشنهاد شده، ذیل بعد پیکربندی کالبدی وارنا و تیزدل (۲۰۱۰) قرار می‌گیرد و یا بعد کاربر/کاربری که توسط نمت و اسمیت (۲۰۱۱) پیشنهاد شده، با بعد همه‌شمولی ون ملیک (۲۰۱۳) هم‌پوشانی دارد. تمام این تعاریفی که برای دستیابی به مفهوم وسیع‌تری از فضای عمومی در نظر گرفته شده‌اند دارای چندین وجه مشترک هستند. بخش عمده‌ای از صاحب‌نظران بر این حقیقت توافق دارند که مالکیت، مدیریت و قابلیت دسترسی بخشی جدایی‌ناپذیر از عمومیت فضا را تشکیل می‌دهد. دیگر بعد مهم، کاربران و انواع بهره‌برداری کاربران است. هر فضای عمومی با توجه به موقعیت مکانی، عملکردی و ریخت‌شناسی خاص خود، کاربران مختص به خود را به‌سوی خود جذب می‌کند (کلرک و پوجانی، ۲۰۲۱).

شکل ۲، تلاقی مطالعات در خصوص عمومیت فضاهای شهری را نمایش می‌دهد. صاحب‌نظران متعددی که خواه مدل گرافیکی کامل تدوین کرده‌اند و خواه به‌صورت کلی ابعاد پیشنهادی را بیان کرده‌اند و حتی به‌صورت خاص بر یک یا چند بعد تمرکز کرده‌اند.

¹ Leclercq & Pojani, 2021

شکل ۲. تلاقی مطالعات موجود در خصوص عمومیت فضاهای شهری
برگرفته از: (لوپز و همکاران، ۲۰۱۹)

چارچوب مفهومی تحقیق (چارچوب اولیه ارزیابی عمومیت فضاهای شهری)

پس از بررسی کامل محتوای ابعاد و مؤلفه‌ها در ادبیات نظری و با لحاظ موارد همپوشان و هم‌معنی، چهار مؤلفه مستخرج شد. در جدول یک نشانگرهای مرتبط با مؤلفه‌های مختلف عمومیت فضاهای شهری به تفکیک منابع مهم هریک نمایش داده شده است.

جدول ۱

منابع مرتبط با نشانگرهای چارچوب ارزیابی عمومیت فضای شهری

مؤلفه	نشانگر	منبع	نشانگر	منبع
پیکربندی کالبدی	محدودیت دسترسی فیزیکی پیاده	(اکدی و چیراکی، ۲۰۱۵؛ لوپز و همکاران، ۲۰۱۹؛ نمت و اسمیت، ۲۰۱۱؛ قویمی و همکاران، ۱۳۹۸؛ ماتنی، ۲۰۱۷؛ ون ملیک و لانگسترات، ۲۰۱۳)	تسهیلات دوچرخه (مسیر، پارکینگ، ایستگاه)	(لوپز و همکاران، ۲۰۱۹؛ وارنا و دامیانو، ۲۰۱۳)
	اتصال به شبکه حمل‌ونقل عمومی و پارکینگ	(اکدی و چیراکی، ۲۰۱۵؛ لوپز و همکاران، ۲۰۱۹)	دیگر تسهیلات (مخزن زباله، سرویس بهداشتی، آبخوری)	(لوپز و همکاران، ۲۰۱۹؛ نمت و اسمیت، ۲۰۱۱؛ ون ملیک و لانگسترات، ۲۰۱۳)
	فرصت‌های پیاده‌روی	(اکدی و چیراکی، ۲۰۱۵؛ وارنا، ۲۰۱۹)	عناصر سبز	(لوپز و همکاران، ۲۰۱۹)
	اتصال به پیاده‌روهای شهری	(وارنا، ۲۰۱۱؛ وارنا و تیزدل، ۲۰۱۰)	کیفیت روشنایی	(لوپز و همکاران، ۲۰۱۹)
	ارتباطات بصری	(لوپز و همکاران، ۲۰۱۹؛ قویمی و همکاران، ۱۳۹۸؛ اکدی و	انعطاف‌پذیری میلمان	(لوپز و همکاران، ۲۰۱۹؛ نمت و اسمیت، ۲۰۱۱)

¹ Varna & Damiano, 2013

		چیراکی، ۲۰۱۵؛ ون ملیک و لانگسترات، ۲۰۱۳	
	جدایی ترافیکی	(لوپز و همکاران، ۲۰۱۹؛ وارنا و تیزدل، ۲۰۱۰)	آسایش اقلیمی (لوپز و همکاران، ۲۰۱۹)
	فرصت نشستن	(لوپز و همکاران، ۲۰۱۹؛ وارنا، ۲۰۱۱)	
زندگی شهری	محدودیت زمانی و استفاده	(لوپز و همکاران، ۲۰۱۹؛ نمت و اسمیت، ۲۰۱۱)	مجاورت کاربری‌های مختلف (قویمی و همکاران، ۱۳۹۸)
	تنوع فعالیت	(نمت و اسمیت، ۲۰۱۱؛ وارنا، ۲۰۱۱؛ ماتنی، ۲۰۱۷؛ ون ملیک و لانگسترات، ۲۰۱۳)	جریان پیاده (لوپز و همکاران، ۲۰۱۹؛ وارنا، ۲۰۱۱)
	تغییر کارکردها، برگزاری رویدادها	(لوپز و همکاران، ۲۰۱۹؛ قویمی و همکاران، ۱۳۹۸)	تنوع کاربران (نمت و اسمیت، ۲۰۱۱؛ ماتنی، ۲۰۱۷؛ ون ملیک و لانگسترات، ۲۰۱۳)
	پیشخوان‌ها و دکه‌های فعال	(لوپز و همکاران، ۲۰۱۹؛ وارنا، ۲۰۱۱؛ نمت و اسمیت، ۲۰۱۱)	حضور پذیری (قویمی و همکاران، ۱۳۹۸؛ اکدی و چیراکی، ۲۰۱۵)
	دوربین مداربسته (CCTV)	(لوپز و همکاران، ۲۰۱۹؛ نمت و اسمیت، ۲۰۱۱؛ وارنا، ۲۰۱۱؛ ون ملیک و لانگسترات، ۲۰۱۳)	نگهداری فضای سبز (وارنا، ۲۰۱۱؛ اکدی و چیراکی، ۲۰۱۵؛ کرمونا و همکاران، ۲۰۰۸)
مدیریت	حضور نیروهای حفاظتی	(لوپز و همکاران، ۲۰۱۹؛ نمت و اسمیت، ۲۰۱۳؛ وارنا، ۲۰۱۹؛ ون ملیک و لانگسترات، ۲۰۱۳)	نگهداری مبلمان (اکدی و چیراکی، ۲۰۱۵؛ لوپز، ۲۰۱۹؛ وارنا، ۲۰۱۹؛ کرمونا و همکاران، ۲۰۰۸)
	نشانه‌های کنترلی	(نمت و اسمیت، ۲۰۱۳؛ وارنا، ۲۰۱۹؛ اکدی و چیراکی، ۲۰۱۵)	نگهداری امکانات (لوپز و همکاران، ۲۰۱۹؛ وارنا، ۲۰۱۹؛ اکدی و چیراکی، ۲۰۱۵؛ کرمونا و همکاران، ۲۰۰۸)
	عقیده کاربر در خصوص امنیت	(اکدی و چیراکی، ۲۰۱۵؛ نمت و اسمیت، ۲۰۱۱)	
مالکیت وضعیت	وضعیت مالکیت	(وارنا و تیزدل، ۲۰۱۰؛ ون ملیک و لانگسترات، ۲۰۱۳؛ قویمی و همکاران، ۱۳۹۸؛ لوپز و همکاران، ۲۰۱۹)	تنوع مالکیتی خرد فضاها (نمت و اسمیت، ۲۰۱۱)

بنابراین خروجی مطالعات، مدل پیشنهادی تحقیق شامل مؤلفه‌ها، زیر مؤلفه‌ها و نشان‌گرها^۱ در خصوص عمومیت فضاهای شهری است. در شکل ۳ مطابق شکل، مدل پیشنهادی شامل چهار مؤلفه، هفت زیر مؤلفه و ۳۰ نشان‌گر است. در این مدل، نشان‌گرهایی که ذیل بعد رویه‌ای قرار می‌گیرند نیز توسط خط‌چین پیرامونی مشخص شده‌اند. همچنین در این مدل، در هر مؤلفه، نشان‌گرها در دودسته‌ی ادراک کاربر و پژوهشگر تقسیم می‌شود. مطابق این دسته‌بندی، دسته‌ی ادراک پژوهشگر به شاخص‌های طراحی‌گونه و انتظارات آن از فضای عمومی و دسته‌ی ادراک کاربر به شیوه استفاده کاربران و شرایط کنونی اشاره دارد. اهمیت نگاه و ادراک کاربران به فضا در کنار ادراک پژوهشگر به‌عنوان ناظر تعلیم‌یافته، در این شیوه مشخص است. پیش‌تر این تقسیم‌بندی تنها در مدل لوپز (۲۰۱۵) استفاده شده بود. بر همین مبنا، در مدل پیشنهادی حاضر نیز نشان‌گرها در سه دسته ۱. مختص پژوهشگر (با دایره خاکستری در تصویر علامت زده شده‌اند)، ۲. مختص کاربران (با دایره سیاه در تصویر علامت زده شده‌اند) و ۳. مشترک (بدون علامت) که در هر دو دسته مشخص شده‌اند.

¹ Indicators

وضعیت مالکیت	کیفیت روشنایی	جدایی ترافیکی	محدودیت دسترسی فیزیکی پیاده
تنوع مالکیتی خردفضاها	دیگر تسهیلات مخزن زیاده-سرویس بهداشتی- آبخوری	فرصت نشستن	اتصال به شبکه حمل و نقل عمومی و پارکینگ
	تسهیلات دوچرخه مسیر- پارکینگ - ایستگاه	انعطاف پذیری مبلمان	فرصت های پیاده روی
		آسایش اقلیمی	اتصال به پیاده روهای شهری
		عناصر سبز	ارتباطات بصری
وضعیت مالکیت	امکانات		دسترسی فیزیکی و بصری
مالکیت	بیکربندی کالبدی		

عمومیت فضاهای شهری

مدیریت		زندگی شهری	
نگهداری	کنترل	کاربران	سرزندگی
نگهداری فضای سبز	CCTV	جریان پیاده	محدودیت زمانی و استفاده
نگهداری مبلمان	حضور نیروهای حفاظتی	تنوع کاربران	تنوع فعالیتی
نگهداری امکانات	نشانه های کنترلی	حضورپذیری	تغییر کارکردها-برگزاری رویدادها
	عقیده کاربر در خصوص امنیت		پیشخوان ها و دکه های فعال
			مجاورت کاربری های مختلف

- زیرنشانگرهایی که فقط در دسته بزومنگر قرار دارند
- زیرنشانگرهایی که فقط در دسته کاربران قرار دارند

شکل ۳. چارچوب مفهومی شامل مؤلفه‌ها، زیرمؤلفه‌ها و نشان‌گرهای پیشنهادی

۱- مؤلفه‌ی زندگی شهری

مؤلفه زندگی شهری بر دو زیرمؤلفه «کاربران فضای شهری» و «سرزندگی شهری» استوار است. حضور کاربران، تنوع آن‌ها و کیفیت حضورپذیری فضای شهری از مقدمات تبدیل یک فضای کالبدی به فضای شهری است و با حضور و جریان افراد درون این کالبد است که فضای شهری شکل گرفته و معنا می‌یابد. بنابراین پس از حضور کاربران درون فضاست که می‌توان به بررسی عمومیت فضای شهری پرداخت. رکن دوم این مؤلفه، سرزندگی شهری است که به معنای حضور گروه‌های مختلف مردم است که در حین استفاده از فضای شهری برای رفع نیازهای خود احساس آزادی و امنیت دارند (وارنا، ۲۰۱۱).

طراحی یک فضای خوب (بنتلی، الکک، مورین، مک‌گلین و اسمیت^۱، ۱۹۸۵) با امکان بروز فعالیت‌های متنوع، تنوع کاربران (گروه‌های سنی و جنسی) می‌شود (کار و همکاران، ۱۹۹۲). در کنار تنوعی از فعالیت‌ها، وجود حرکت قوی پیاده (بنتلی و همکاران، ۱۹۸۵) برای استفاده درست از فضا و اتصال به محیط پیرامونی ضروری است (لوپز و همکاران، ۲۰۱۹). اگرچه یک فضای عمومی باید به‌خودی‌خود توانایی ایجاد جذابیت کافی را برای کاربر داشته باشد، اما وجود فعالیت‌های تفریحی، ایجاد لبه‌های زنده و فعال (بنتلی و همکاران، ۱۹۸۵)، مجاورت با کاربری‌های مختلف (قویمی و همکاران، ۱۳۹۸) و ظرفیت مطلوب در جذب کاربران متنوع می‌تواند در افزایش عمومیت فضا مؤثر باشد. فضاهای شهری همچنین می‌توانند بستری برای برگزاری رویدادها و فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده باشند و میزان سرزندگی خود را افزایش دهند (وارنا و تیزدل، ۲۰۱۰) و به همان روشی که خوانایی به سهولت ادراک ساختار فضایی یک مکان اشاره دارد، فضاهای عمومی نیز باید با تنوعی از فعالیت‌ها و کاربری‌ها در ذهن کاربران خوانا شوند (لوپز و همکاران، ۲۰۱۹).

¹ Bentley, Alcock, Murrain, McGlynn & Smith, 1985

۲- مؤلفه‌ی پیکربندی کالبدی^۱

پیکربندی کالبدی همیشه بر پتانسیل اقتصادی و اجتماعی یک فضا تأثیر می‌گذارد (کرمونا و واندرلیچ^۲، ۲۰۱۳). به‌عنوان مثال، دروازه‌ها همچون یک مفهوم فضایی تلقی می‌شوند که فقدان آن‌ها اغلب فضای را همه‌شمول‌تر نشان می‌دهد. اولین گام برای استفاده از یک فضا، فراهم کردن دسترسی بدون محدودیت (نمت و اسمیت، ۲۰۰۷؛ پی پی اس^۳، ۲۰۰۰)، دسترسی اجتماعی و دسترسی به فعالیت‌ها و امکانات داخلی (دیمگاهیز و تریگو^۴، ۲۰۱۷؛ مدنی‌پور، ۱۹۹۶) است. همچنین عمومیت فضای شهری با فراهم‌سازی دسترسی از دورترین بخش‌های شهر از طریق حمل‌ونقل عمومی افزایش می‌یابد (ون ملیک و لانگسترات، ۲۰۱۳). در کنار آن راهبردهای مناسب نورپردازی می‌تواند حیات شبانه و میزان امنیت را افزایش و نیاز به نظارت‌های بیشتر را کاهش دهد (گل^۵، ۲۰۱۰؛ نمت و همکاران، ۲۰۱۱). وایت^۶ اعتقاد دارد که اجتماعی‌ترین فضاها معمولاً آن‌هایی هستند که موقعیت خوبی دارند، ترجیحاً دسترسی بصری و کالبدی دارند، مبلمان قابل جابجایی دارند و امکان ایجاد ارتباط را برقرار می‌سازد (وایت، ۱۹۸۰). این بعد انسانی از فضای عمومی گرچه به‌عنوان یک ساختار ذهنی تجسم می‌شود، ارزش آن برای هر شخص متفاوت است (لوپز و همکاران، ۲۰۱۹).

با توجه به مفهوم مناظر متوالی که توسط کالن (۱۹۶۱) ارائه شد، وی از نیاز به کشف فضاها از نظر بصری، حسی و عاطفی هنگام حرکت که ترکیبی از انواع مصالح، بافت‌ها و عناصر سبز دفاع را دارند، دفاع می‌کند (بتنلی و همکاران، ۱۹۸۵). این موارد برای یک فضا ارزش‌افزوده ایجاد می‌کند (لوپز و همکاران، ۲۰۱۹). مدت‌زمان حضور کاربر اغلب نشان‌دهنده موفقیت یک فضا است (کرمونا، ۲۰۱۰؛ کار و همکاران، ۱۹۹۲) و جنبه‌های ساده مانند تنوع فرصت‌های نشستن (نمت و اسمیت، ۲۰۰۷؛ پی پی اس^۳، ۲۰۰۰) آسایش اجتماعی و روانی را فراهم می‌کند (کار و همکاران، ۱۹۹۲). طراحی محیطی، تقویت آسایش اقلیمی (بتنلی و همکاران، ۱۹۸۵) و محافظت در برابر باران، باد و تابش بیش‌ازحد خورشید، همچنین یک جنبه اساسی است (لوپز و همکاران، ۲۰۱۹). شبکه‌ی مناسب از سطوح‌های زباله و به‌صورت ترکیبی با سطوح‌های بازیافت به همراه تخلیه منظم در بهبود جذابیت‌های بصری نقش دارند. سرویس‌های بهداشتی از ویژگی‌های مهم در جذب سالمندان است (کار و همکاران، ۱۹۹۲). آب‌خوری یکی دیگر از عناصر فضاهای عمومی است که می‌تواند جذابیت را افزایش دهد (لوپز و همکاران، ۲۰۱۹). همچنین فراهم کردن امکانات مناسب برای حرکت و پارک دوچرخه، در عصری که مزایای جابجایی پایدار به‌طور گسترده‌ای وجود دارد و ارزشمند است (پی پی اس، ۲۰۰۰) به‌عنوان یک معیار طراحی باکیفیت در نظر گرفته می‌شود (لوپز و همکاران، ۲۰۱۹).

۳- مؤلفه‌ی مدیریت

گرچه بیشتر فضاهای در دسترس عموم می‌توانند کمتر تحت کنترل باشند اما نوعی مقررات به‌منظور حفظ شرایط موردنظر خود اعمال می‌کنند. برقراری طرح‌های نظارتی، از طریق حضور نیروهای امنیتی یا دوربین مداربسته انجام می‌گیرند (وارنا و تیزدل، ۲۰۱۰). در حقیقت، عامل نظارت با عامل مالکیت و منفعت مرتبط است. اساساً، یکی از دلایل اعمال نظارت بر فضای شهری، وجود مالکیت است. عامل نظارت‌کنندگان، از میان سه عامل معرفی شده بن و گاس، حاکی از این است که فضا تحت مدیریت و نظارت کدامیک از بخش‌های عمومی، دولتی یا خصوصی قرار دارد و در نتیجه، با هدف استفاده و منفعت چه گروهی اداره می‌شود. در صورتی که اداره و نظارت فضا در اختیار نهادی باشد که در جهت حمایت اجتماعات، شهر و مردم جامعه یا کشور فعالیت می‌کند، میزان عمومیت آن فضا بیشتر خواهد بود (قویمی و همکاران، ۱۳۹۸).

¹ Physical configuration

² Carmona & Wunderlich, 2013

³ PPS: Project for Public Spaces

⁴ De Magalhães & Trigo, 2017

⁵ Gehl, 2010

⁶ Whyte, 1980

۴- مؤلفه‌ی مالکیت

این مؤلفه، تعریف مشخص و واضحی دارد و آن وضعیت حقوقی یک مکان است (ون ملیک و لانگسترات، ۲۰۱۳). برای سنجش این مؤلفه، مالکیت، عملکرد و استفاده شهروندان می‌تواند بررسی شود. بر این اساس، فضاهایی که عمومی‌تر هستند، مالکیت، بهره‌برداری و استفاده عمومی دارند که عموماً زیرمجموعه بخش دولتی هستند.

روش پژوهش

به‌منظور سنجش روایی چارچوب مفهومی پیشنهادی، پرسشنامه‌ای تهیه شد و برای ۱۲ نفر از صاحب‌نظران و حرفه‌مندان حوزه‌ی شهری ارسال شد. در این میان، ۴ نفر عضو هیئت‌علمی و مدرس دانشگاه با تخصص طراحی شهری، ۲ نفر حرفه‌مند و مدیرعامل دو مشاور شهرسازی و ۶ نفر حرفه‌مند (مسئولیت اجرایی در شرکت مشاور) و یا پژوهش‌گر در حوزه شهری بودند. به همین منظور از گروه خبرگان خواسته شد که وزن هر یک از مؤلفه‌ها، زیرمؤلفه‌ها و نشان‌گرها را در دسته خود در بازه بین صفر تا ۱۰ بیان کنند. مشخصات گروه خبرگان در جدول زیر آمده است:

جدول ۲

مشخصات گروه خبرگان

ردیف	جایگاه	تعداد	توضیحات
۱	حرفه‌مند	۶	مدیرعامل شرکت مشاور شهرسازی - کارشناس ارشد شرکت مشاور شهرسازی
۲	صاحب‌نظر علمی / پژوهش‌گر	۶	عضو هیئت‌علمی گروه طراحی شهری - مدرس طراحی شهری دانشگاه

به‌منظور وزن‌دهی به مؤلفه‌ها، زیر مؤلفه‌ها و نشان‌گرها از تکنیک تحلیل سلسله مراتبی استفاده شد. این تکنیک به روش ارزیابی چند معیاره مشهور است و مطابق آن هر کدام از ارکان مدل با یکدیگر به‌صورت زوجی مقایسه و وزن‌دهی می‌شوند. هدف از استفاده از این تکنیک دستیابی به نتیجه دقیق‌تر و امکان مقایسه راحت‌تر میان ارکان مدل تحقیق است (زبردست، ۱۳۸۰). بنابراین پرسشنامه‌ای بر اساس منطق ارزیابی زوجی این تکنیک تهیه شد و در اختیار گروه خبرگان داده شد. در گام بعد ابتدا به‌دلیل امکان مقایسه صحیح‌تر و قرار دادن داده‌ها در یک بازه یکسان، از طریق فرمول زیر نرمال‌سازی انجام‌شده و سپس وزن‌دهی همه صاحب‌نظران در گروه خبرگان به‌صورت میانگین هر مؤلفه، زیرمؤلفه و نشانگر در بازه صفر تا یک مشخص شده است.

$$z = \frac{x - \min(x)}{[\max(x) - \min(x)]}$$

X = عددی که قرار است نرمال شود؛ z = عدد نرمال شده

یافته‌ها و بحث

در این پژوهش وزن‌های هر مؤلفه، زیر مؤلفه و نشان‌گر با توجه به نظرات گروه خبرگان مطابق جدول ۳ جمع‌بندی شده است. پس از جمع‌آوری نظرات این افراد در خصوص میزان اهمیت هر یک از مؤلفه‌ها، زیرمؤلفه‌ها و نشان‌گرها، مشخص گردید که در میان مؤلفه‌ها به ترتیب پیکربندی کالبدی (۰/۳۳) و زندگی شهری (۰/۳۱) بیشترین امتیاز، و مالکیت (۰/۱۶) کمترین امتیاز را دارند. فاصله نزدیک میان دو مؤلفه اول مشخص می‌کند که تا چه اندازه طراحی کالبد فضای شهری و روح زندگی در آن می‌تواند در ارتقا میزان عمومیت آن نقش داشته باشد.

مؤلفه‌ی پیکربندی کالبدی شامل دو زیرمؤلفه و ۱۳ نشان‌گر است که در این میان زیرمؤلفه دسترسی کالبدی و بصری (۰/۸۹) نسبت به امکانات (۰/۱۱) امتیاز بسیار بیشتری کسب کرده است. این زیرمؤلفه ارتباط مؤثر فضای شهری را با محیط اطراف برقرار می‌کند؛ بنابراین مهم‌ترین نشان‌گرها در این زیرمؤلفه به ترتیب اتصال به مدهای حمل‌ونقل عمومی (۰/۲۷)، محدودیت دسترسی کالبدی (۰/۲) و اتصال به پیاده‌روهای شهری (۰/۱۷) هستند. همچنین در زیرمؤلفه وجود امکانات همه‌شمول که با آسایش و امنیت همراه می‌شود، می‌تواند کاربران و فعالیت‌های مختلفی را به‌سوی خود جذب کند؛ بنابراین به‌ترتیب فرصت نشستن (۰/۲۲)، کیفیت روشنایی (۰/۲)، آسایش اقلیمی (۰/۱۸) و امکانات بهداشتی (۰/۱۶) مانند مخزن زباله، سرویس بهداشتی و آب‌خوری بیشترین اهمیت را

در این زیرمؤلفه دارند. در مقابل امکانات دوچرخه (۰/۰۶) مانند مسیر، پارکینگ و ایستگاه و انعطاف‌پذیری مبلمان (۰/۰۵) کمترین امتیاز را دریافت کرده‌اند.

مؤلفه‌ی مدیریت شامل دو زیرمؤلفه و هفت نشان‌گر است که در این میان زیرمؤلفه نگهداری (۰/۸۳) نسبت به کنترل (۰/۱۷) امتیاز بسیار بیشتری کسب کرده است. مهم‌ترین نشان‌گرها در این زیرمؤلفه به ترتیب نگهداری از امکانات بهداشتی مانند سطل زباله، آب‌خوری و سرویس بهداشتی با ۰/۴۶ بیشترین امتیاز، و نگهداری مبلمان شهری با ۰/۲۲ کمترین امتیاز را دارا است. همچنین در زیرمؤلفه‌ی کنترل امکان حضور با رفتارهای آزادانه مهم تلقی می‌شود که بنابراین به ترتیب امنیت ادراک‌شده فضا (۰/۴۶) بیشترین اهمیت و دوربین مداربسته (۰/۰۸) کمترین اهمیت را نشان می‌دهد.

زندگی شهری شامل دو زیرمؤلفه و هشت نشان‌گر است و در این میان زیرمؤلفه سرزندگی (۰/۰۶) اهمیت بیشتری نسبت به زیرمؤلفه کاربران (۰/۰۴) کسب کرده است. ارتباط عملکردی با لبه‌های فضا و فرصت‌های بدون محدودیت حضور در فضای شهری در مؤلفه‌ی سرزندگی قرار دارند؛ بنابراین مهم‌ترین نشان‌گرها در این زیرمؤلفه به ترتیب تنوع فعالیتی (۰/۲۸)، مجاورت کاربری‌های مختلف (۰/۲۴) و محدودیت استفاده و زمانی (۰/۱۹) (به معنای محدودیت‌هایی در شیوه استفاده کاربران از فضا و زمان حضور آن‌ها است) هستند. در زیرمؤلفه‌ی کاربران، تراکم حضور، میزان ماندگاری در فضای شهری و تنوع آن‌ها قرار داده شده‌اند. از نظر خبرگان مهم‌ترین نشان‌گرها در این زیرمؤلفه به ترتیب حضورپذیری کاربران در فضا (۰/۵۶)، تنوع کاربران (۰/۲۸) از نظر سنی، جنسی، نژادی/مذهبی و توان بدنی است و تراکم جریان پیاده (۰/۱۶) کمترین امتیاز را دارد.

مؤلفه مالکیت شامل یک زیرمؤلفه و دو نشان‌گر است و در این میان وضعیت مالکیت (۰/۹۱) به معنای نوع مالکیت فضای شهری از جهت عمومی، نیمه عمومی یا خصوصی بودن، اهمیت بسیار بیشتری نسبت به زیرمؤلفه نوع مالکیتی خرد فضاها (۰/۰۹) به معنای نوع مالکیت خرد فضاها در فضای شهری کسب کرده است.

جدول ۳

وزن دهی به نشانگرها منتج از جمع‌بندی نظرات گروه خبرگان

مؤلفه	وزن	زیرمؤلفه	وزن	نشانگر	وزن
بیکربندی کالبدی	۰/۳۳	دسترسی کالبدی و بصری	۰/۸۹	محدودیت دسترسی کالبدی	۰/۲
				اتصال به شبکه‌ی حمل‌ونقل عمومی و پارکینگ	۰/۲۷
				فرصت‌های پیاده‌روی	۰/۱۵
				اتصال به پیاده‌روهای شهری	۰/۱۷
				ارتباطات بصری	۰/۱۵
				جدایی ترافیکی	۰/۰۶
				فرصت نشستن	۰/۲۲
				انعطاف‌پذیری مبلمان	۰/۰۵
				آسایش اقلیمی	۰/۱۸
				عناصر سبز-آبی	۰/۱۳
مدیریت	۰/۲۰	کنترل	۰/۱۷	امکانات	۰/۱۱
				دیگر امکانات (مخزن زباله - سرویس بهداشتی - آب‌خوری)	۰/۱۶
				امکانات دوچرخه (مسیر - پارکینگ - ایستگاه)	۰/۰۶
				دوربین مداربسته CCTV	۰/۰۸
				نیرو حفاظتی	۰/۱۷
				نشانه‌های کنترلی (علائم هشدار رفتاری)	۰/۲۹
				عقیده کاربر در خصوص امنیت در فضا در روز	۰/۴۶
				نگهداری از فضای سبز	۰/۳۲
				نگهداری	۰/۸۳
				نگهداری از فضای سبز	۰/۳۲

۰/۲۲	نگهداری مبلمان شهری			
۰/۴۶	نگهداری از امکانات (سطل زباله- سرویس بهداشتی- آبخوری)			
۰/۱۹	محدودیت استفاده و زمانی			
۰/۲۸	تنوع فعالیتی			
۰/۱۷	تغییر کارکردها (برگزاری رویدادها)	۰/۶	سرزندگی	
۰/۱۲	پیشخوانها و دکه‌های فعال			
۰/۲۴	مجاورت کاربری‌های مختلف		۰/۳۱	زندگی شهری
۰/۱۶	جریان پیاده (تعداد فرد در ساعت پیک)			
۰/۲۸	تنوع کاربران (سنی، جنسی، نژادی، مذهبی و توانی)	۰/۴	کاربران	
۰/۵۶	حضورپذیری			
۰/۹۱	وضعیت مالکیت			
۰/۰۹	نوع مالکیتی خرد فضاها	۱	وضعیت مالکیت	۰/۱۶
				مالکیت

تغییرات شهری باعث ایجاد فضاهای متنوع زیادی شده است، فضاهایی که گروه‌های مختلفی، مدیریت آن‌ها را بر عهده دارند و برای جذب افراد با نیازهای مختلف تلاش می‌کنند. تنوع رویکردهای موجود در خصوص مطالعه فضای عمومی و رویکردهای مختلف در زمینه عمومیت، عدم یکپارچگی نظریات را نشان می‌دهد. به اعتقاد جان لنگ، «عرصه‌ی عمومی» اصطلاحی مبهم است، زیرا هم با جنبه‌های عمومی جهان کالبدی در ارتباط و هم با جنبه‌های عمومی ایده‌ها و ادراک عموم است. بنابراین بحث در خصوص شهرها (در دو بعد اجتماعی و کالبدی) دغدغه عدم عمومیت است. پس در عین اینکه تمرکز طراحی شهری جهان کالبدی است باید نسبت به جهان اجتماعی و تعامل این دو نیز دغدغه‌مند بود (لنگ، ۲۰۰۷). مدل معرفی شده در این مقاله، با روی هم-اندازی لایه‌های مطرح شده توسط اندیشمندان مختلف بومی و غیربومی، سعی در تدوین مدلی جامع‌تر در خصوص شناخت مفهوم عمومیت فضاهای شهری معاصر و ارزیابی بهتر این کیفیت فضای شهری دارد. نکته واجد اهمیت در مدل این است که در واقعیت خط و مرز واضح و شفاف‌ی بین مؤلفه‌های چهارگانه مدل وجود ندارد.

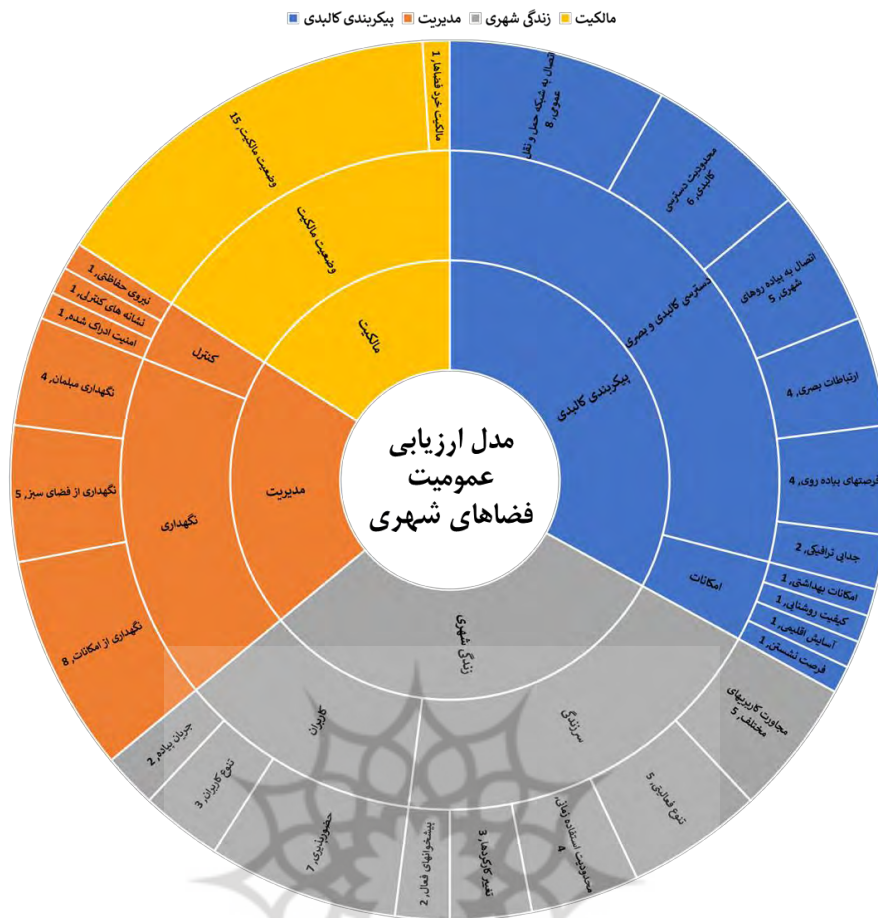
مدل نهایی به‌دست‌آمده بر اساس نظرات گروه خبرگان، بر اساس امتیاز نهایی نشانگرها تدوین شد. برای به‌دست آوردن امتیاز عمومیت فضاهای شهری، از فرمول زیر امتیاز نهایی هر نشان‌گر محاسبه شد:

(وزن همان مؤلفه) * (وزن همان زیرمؤلفه) * (وزن هر نشانگر) * (امتیاز اولیه هر نشانگر) = امتیاز نهایی هر نشانگر (در زمان ارزیابی یک فضای شهری)

امتیاز نهایی هر نشان‌گر عددی بین ۰ تا ۱ است و بیانگر این موضوع است که هر نشانگر چه سهمی از کیفیت عمومیت فضای شهری را تبیین می‌کند. پس از محاسبه امتیاز هر نشان‌گر، آن‌ها در نمودار خورشیدی^۲ (شکل ۴) نمایش داده شدند. در این نمودار، سهم هر نشان‌گر در تعریف عمومیت فضای شهری بر اساس امتیاز نهایی‌اش، به‌صورت گرافیکی نمایش داده شده است. به‌این ترتیب هر چه یک نشانگر قطاع بزرگ‌تری را به خود اختصاص داده باشد، سهم بیشتری در تبیین مفهوم عمومیت فضای شهری دارد. در نهایت در این نمودار مشخص شده است که هر مؤلفه از کدام زیرمؤلفه‌ها و نشان‌گر تشکیل شده است.

¹ Lang, 2007

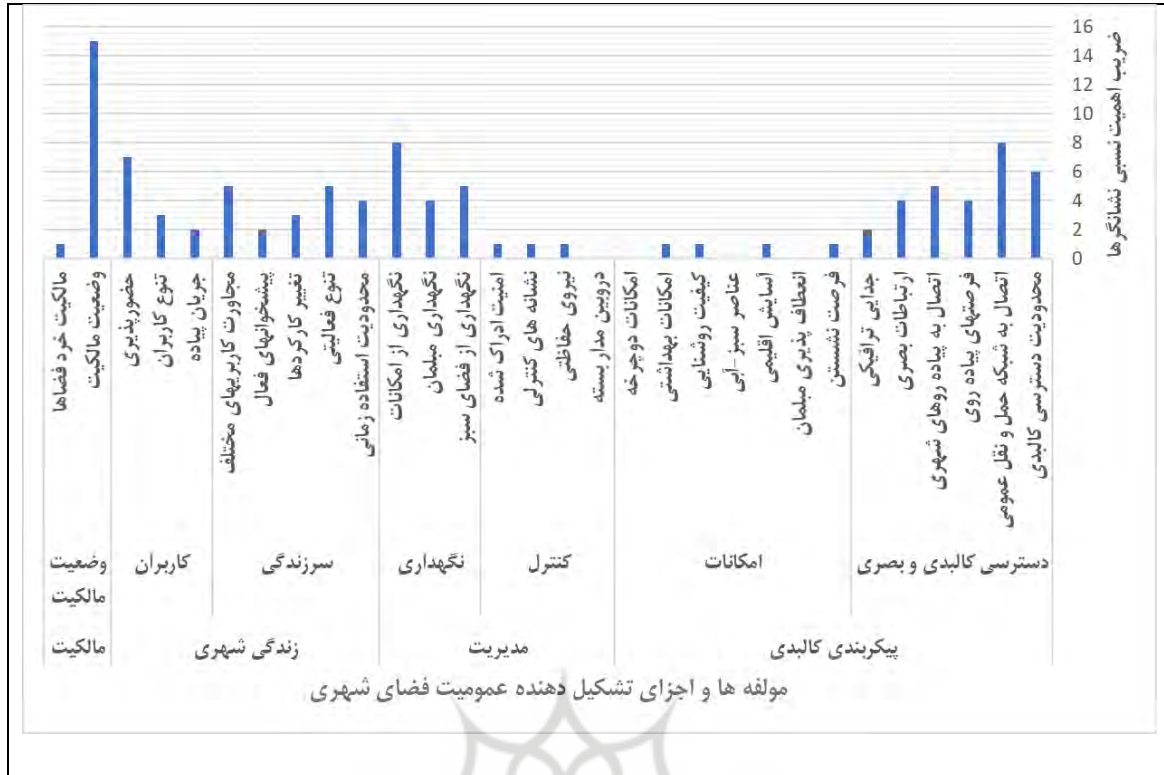
² Sunburst diagram

شکل ۴. مؤلفه‌ها، زیرمؤلفه‌ها و نشان‌گرهای مدل پیشنهادی تحقیق

پس از محاسبه امتیاز نهایی نشان‌گرها، با تقریب دو رقم اعشار نتایج زیر به دست آمد:

نشان‌گر «وضعیت مالکیت» (۱۵٪) بیشترین سهم را در تبیین عمومیت فضای شهری دارد. پس از آن دو نشان‌گر «نگهداری از امکانات بهداشتی» فضای شهری مانند آب‌خوری، سطل زباله و سرویس بهداشتی، و «اتصال به شبکه حمل‌ونقل عمومی و پارکینگ» (۸٪) در رتبه بعدی قرار می‌گیرند. سپس «حضورپذیری افراد در فضای شهری» با ۷٪ (۷ از ۱۰۰ امتیاز) رتبه سوم میزان تبیین‌کنندگی عمومیت را داراست. همچنین با تقریب دو رقم اعشار چهار نشان‌گر از این بخش حذف شدند که در مؤلفه «پیگردنی کالبدی» سه نشان‌گر «انعطاف‌پذیری میلمان»، «عناصر سبز-آبی»، «امکانات دوچرخه» و در مؤلفه «مدیریت»، نشان‌گر «دوربین مداربسته» از مدل حذف شدند (شکل ۵).

شکل ۵. ضریب اهمیت نسبی نشانگرهای مدل ارزیابی عمومیت فضاهای شهری

بنابراین بر اساس امتیازدهی گروه خبرگان، مدل ارزیابی عمومیت فضای شهری از چهار مؤلفه (بیکربندی کالبدی- زندگی شهری- مدیریت- مالکیت)، هفت زیرمؤلفه و ۲۶ نشانگر تشکیل شده است. مؤلفه بیکربندی کالبدی با دو زیرمؤلفه (دسترسی کالبدی و بصری، و امکانات) و ۱۰ نشانگر، مؤلفه زندگی شهری با دو زیرمؤلفه (سرزندگی و کاربران) و ۸ نشانگر، مؤلفه مدیریت با دو زیرمؤلفه (نگهداری و کنترل) و ۶ نشانگر و مؤلفه مالکیت با یک زیرمؤلفه (وضعیت مالکیت) و ۲ نشانگر تعریف شده است (شکل ۴).

در این مدل، دو مؤلفه بیکربندی کالبدی و زندگی شهری به ابعاد ماهوی فضای شهری و دو مؤلفه مالکیت و مدیریت به ابعاد رویه‌ای فضای شهری می‌پردازد. به عبارتی ارزیابی و سنجش توأم هر دو بعد ماهوی و رویه‌ای فضای شهری برای دستیابی به عرصه عمومی باکیفیت در فضای شهری ضروری است. همچنین در هر مؤلفه، نشانگرها در دودسته‌ی ادراک کاربر و ادراک پژوهشگر تقسیم می‌شود. مطابق این دسته‌بندی، دسته‌ی «ادراک پژوهشگر» به شاخص‌های طراحی‌گونه و انتظارات آن از فضای عمومی و دسته‌ی «ادراک کاربر» به شیوه استفاده کاربران از فضا و شرایط کنونی فضای شهری اشاره دارد. نگاه کاربران فضا نسبت به عمومیت فضا به همان اندازه نگاه و ادراک پژوهشگر به عنوان ناظر تعلیم‌یافته اهمیت دارد چراکه استفاده‌کنندگان اصلی از فضای شهری هستند. بنابراین ارزیابی و مقایسه این دو در مدل امکان‌پذیر شده است.

به‌صورت خلاصه، هدف استفاده از این روش‌شناسی ایجاد فضاهای مطلوبی از ترکیب نیازها و انتظارات ذی‌نفعان مختلف است؛ کسانی که تجربه واقعی از حضور و استفاده از فضاها را دارند. این مهم همراه نگاه پژوهشگر می‌تواند ویژگی‌های فنی و طراحی‌گونه را نیز ارتقا بخشد. بنابراین بررسی توأمان این دو مهم می‌تواند ارزشیابی دقیق‌تری در خصوص عمومیت فضاهای شهری بدهد. بر این اساس وارنا و دامیانو معتقدند قرارگیری مؤلفه‌های مختلف عمومیت در یک مدل، بر ضرورت وابستگی بالای موفقیت فضای شهری به همکاری نهادها و متخصصان مختلف نظیر مالکان، برنامه‌ریزان و طراحان شهری، نهاد متولی نگهداری، گروه‌های مختلف ذی‌نفع و ذی‌نفوذ (بخش دولتی و خصوصی)، نهادهای نظارتی و امنیتی و... تأکید دارد (وارنا و دامیانو، ۲۰۱۳).

بررسی میزان عمومیت فضاهای شهری به کمک مدل پیشنهادی تحقیق می‌تواند از طرفی به یافتن نقاط قوت و ضعف موجود در فضاهای شهری و ارتقا میزان کیفیت عمومیت این فضاها کمک کند. از طرف دیگر مؤلفه‌های پیشنهادی این مدل می‌تواند در توسعه‌های جدید نیز به‌عنوان چک‌لیستی مشخص برای ایجاد فضاهای شهری با کیفیت عمومیت مطلوب عمل کند. حتی کاربرد

آن در فرآیند توسعه فضاهای شهری می‌تواند از تأخیر در اجرای آن جلوگیری کرده و به‌عنوان روش متمایز برای دستیابی به شفافیت بیشتر در شناسایی جنبه‌های نیازمند سرمایه‌گذاری در فضای شهری استفاده شود (وارنا و دامیانو، ۲۰۱۳).

در حالی که برخی مدل‌ها مانند مدل ارزیابی عمومیت (اکدی و چیراکی، ۲۰۱۵) مؤلفه مالکیت را به دلیل توجه صرف به فضاهای با مالکیت عمومی حذف می‌کند، مدل حاضر به موضوع مالکیت نگاه ویژه‌ای دارد، زیرا بسیاری از فضاهای شهری ممکن است مالکیت‌های متفاوتی همچون خصوصی، عمومی - خصوصی - عمومی یا شبه عمومی^۱ داشته باشند. لنگ^{۱۳} بحث درباره فضای عمومی با قابلیت دسترسی رایگان و بدون اجازه و در تمام ساعات را در مقابل فضای شبه عمومی دنبال می‌کند که فضاهایی با قابلیت استفاده همگان هستند ولی ماهیت کاملاً عمومی ندارند (لنگ، ۱۹۹۵). نکته حائز اهمیت این است که در بسیاری از موارد عمومی بودن فضای شهری به معنای امکان استفاده رایگان و تمام‌وقت افراد نیست؛ مانند جلوبخانی‌های ساختمان‌های عمومی یا فضای باز/ حیاط مساجد، مدارس و فرهنگسراها که در برخی اوقات شبانه برای عموم بسته است (لنگ، ۲۰۰۷). کرمونا نیز از منظر حق به فضا و مسئولیت نسبت به فضای عمومی، ۴ نوع طبقه‌بندی را از مالکیت فضاهای عمومی ارائه می‌دهد: (۱) مالکیت خصوصی - عمومی: فضاهایی با مالکیت و مدیریت خصوصی که امکان دسترسی عموم با محدودیت همراه است. (۲) مالکیت عمومی - خصوصی: فضاهایی که مالکیت عمومی یا شبه‌عمومی دارند و محدودیت‌هایی در کاربرد آن‌ها وجود دارد. (۳) مالکیت عمومی: فضاهایی با مالکیت و مدیریت عمومی که همیشه در دسترس عموم هستند. (۴) مالکیت خصوصی: فضاهایی که مالکیت خصوصی دارند و فقط از عرصه عمومی قابل‌رؤیت هستند (کرمونا، ۲۰۱۵). لذا مؤلفه مالکیت بسیار اهمیت دارد، زیرا امکان دسترسی و استفاده عموم را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در این خصوص محققان متعددی به این بعد از عمومیت فضاهای شهری توجه کرده‌اند که در شکل ۲ آورده شده است.

نتیجه‌گیری

نتایج وزن‌دهی خبرگان و تعیین ضریب اهمیت نهایی هر نشانگر به تدوین مدل نهایی ارزیابی عمومیت فضای شهری با چهار مؤلفه، هفت زیرمؤلفه و ۲۶ نشانگر انجامید. سه نشانگر از مؤلفه‌ی پیکربندی کالبدی شامل «انعطاف‌پذیری مبلمان»، «عناصر سبز-آبی» و «تسهیلات دوچرخه»، همچنین نشانگر «دوربین‌های مداربسته» از مؤلفه‌ی مدیریت کنار گذاشته شدند. بر این اساس چهار مؤلفه پیکربندی کالبدی (۰/۳۳)، زندگی شهری (۰/۳۱)، مدیریت (۰/۲) و مالکیت (۰/۱۶) عمومیت فضای شهری را تبیین می‌کنند.

در کنار تمامی قابلیت‌های مدل پیشنهادی، این مدل نیز مانند بسیاری از مدل‌ها برای پدیده‌های اجتماعی شهری محدودیت‌هایی دارد که در مطالعات قبلی (لوپز و همکاران، ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰) نیز به آن اشاره شده است. این مدل مانند بسیاری از مدل‌ها خصوصاً در علوم اجتماعی، ادعای انعکاس واقعیت را نباید داشته باشد و تنها می‌تواند بخش‌هایی از آن را برای تحلیل و وضوح بیشتر ابعاد نهفته عمومیت به نمایش بگذارد. نگاه ذهنیت‌گرا در تهیه مدل به معنای شکل‌گیری مؤلفه‌ها و اجزای آن بر اساس تصمیم و ذهنیت پژوهشگر، همواره در علوم اجتماعی وجود دارد؛ در حالی که این مدل هم همانند دیگر مدل‌ها مدعی بی‌طرف بودن و نداشتن سوگیری و عینیت‌گرا بودن و انعکاس عینیت فضای شهری است. همچنین این مدل مانند تمامی مدل‌ها ادعای تعمیم‌پذیری را برای تمامی نمونه‌ها و انواع فضای شهری و ارزیابی تمامی ابعاد عمومیت فضای شهری ندارد. در حقیقت مدل حاضر ابزاری در کنار مشاهده، مصاحبه و تمامی روش‌هایی است که در علوم رفتاری و طراحی شهری به کار می‌رود تا بتواند عمومیت فضای شهری را از منظر تجربه زیسته کاربران آن ارزیابی کند.

¹ Quasi-public space

منابع

- زبردست، اسفندیار. (۱۳۸۰). کاربرد «فرایند تحلیل سلسله مراتبی» در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای. هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، ۱۰(۱)، ۱۳-۲۱.
- قویمی، امیرمحمد؛ نائینی، غلامرضا؛ قرائی فتح‌آبادی، فریبا و حبیبی، میترا. (۱۳۹۸). مقایسهٔ عامل‌های سازنده‌ی عمومیت فضاهای شهری در شهرهای ایرانی - اسلامی و غربی. پژوهشنامه تاریخ تمدن اسلامی، ۵۲(۲)، ۲۵۷-۲۸۸.

References

- Akkar, M. (2005). The changing 'publicness' of contemporary public spaces: a case study of the Grey's Monument Area, Newcastle upon Tyne. *Urban Design International*, 10(2), 95-113.
- Bentley, I., Alcock, A., Murrain, P., McGlynn, S., & Smith, G. (1985). *Responsive environments: A manual for designers*. Routledge.
- Carmona, M. (2010). Contemporary Public Space, Part Two: Classification. *Urban design*, 15(2), 157-173.
- Carmona, M. (2015). Re-theorising contemporary public space: a new narrative and a new normative. *Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 8(4), 373-405.
- Carmona, M., & Wunderlich, F. (2013). *Capital spaces: the multiple complex public spaces of a global city*. Routledge.
- Carmona, M., De Magalhaes, C., & Hammond, L. (2008). *Public space: the management dimension*. Routledge.
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. G., & Stone, A. M. (1992). *Public space*. Cambridge University Press.
- De Magalhães, C. (2010). Public space and the contracting-out of publicness: A framework for analysis. *Urban Design*, 15(4), 559-574.
- De Magalhães, C., & Freire Trigo, S. (2017). 'Clubification' of urban public spaces? The withdrawal or the re-definition of the role of local government in the management of public spaces. *Urban Design*, 22(6), 738-756.
- Di Giovanni, A. (2001). "How To Turn a Place Around. A Handbook for Creating Successful Public Spaces"(Project for Public Spaces, Project for Public Spaces Inc., New York, 2000).
- Dovey, K., & Pafka, E. (2020). Mapping the publicness of public space: An access/control typology. In *Companion to Public Space* (pp. 234-248). Routledge.
- Ekdi, F. P., & Çıracı, H. (2015). Really public? Evaluating the publicness of public spaces in Istanbul by means of fuzzy logic modelling. *Urban design*, 20(5), 658-676.
- Gehl, J. (2010). *Cities for People* (Vol. 1). Washington, Covelo.
- Ghavimi, A., Haghghat Naiini, G., Gharaii, F., & Habibi, M. (2020). Comparison of Urban Space Publicness Components in Iranian-Islamic and Western Cities. *The History of Islamic Civilization*, 52(2), 257-288. (In Persian)
- Kohn, M. (2004). *Brave new neighborhoods: The privatization of public space*. Routledge.
- Lang, J. T. (1995). The human dimension of urban design. *Urban Futures* (Canberra), (17), 25-36.
- Lang, J. T. (2007). *The Roles and Limitations of Urban Design in Shaping Cities and Their Precincts in a Globalizing World*.
- Langstraat, F., & Van Melik, R. (2013). Challenging the 'end of public space': A comparative analysis of publicness in British and Dutch urban spaces. *Urban Design*, 18(3), 429-448.
- Leclercq, E., & Pojani, D. (2021). Public space privatisation: are users concerned?. *Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 1-18.
- Leclercq, E. (2018). Privatisation of the production of public space. *A+ BE| Architecture and the Built Environment*, (5), 1-384.
- Lopes, M. (2015). *The changing publicness of urban spaces*. University of Porto.
- Lopes, M., Santos Cruz, S., & Pinho, P. (2019). Revisiting publicness in assessment of contemporary urban spaces. *Urban Planning and Development*, 145(4), 04019013.
- Lopes, M., Santos Cruz, S., & Pinho, P. (2020). Publicness of Contemporary Urban Spaces: Comparative Study between Porto and Newcastle. *Urban Planning and Development*, 146(4), 1-13.
- Madanipour, A. (1996). *Design of urban space: An inquiry into a socio-spatial process*. New York: Wiley.
- Madanipour, A. (2003). *Public and private spaces of the city*. Routledge.
- Mantey, D. (2017). The 'publicness' of suburban gathering places: The example of Podkowa Leśna (Warsaw urban region, Poland). *Cities*, 60, 1-12.

- Mehta, V., & Palazzo, D. (Eds.). (2020). Companion to Public Space. Routledge.
- Németh, J., & Schmidt, S. (2007). Toward a methodology for measuring the security of publicly accessible spaces. *The American Planning Association*, 73(3), 283-297.
- Németh, J., & Schmidt, S. (2011). The privatization of public space: modeling and measuring publicness. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 38(1), 5-23.
- Van Melik, R., Van Aalst, I., & Van Weesep, J. (2007). Fear and fantasy in the public domain: the development of secured and themed urban space. *Urban design*, 12(1), 25-42.
- Varna, G. M. (2011). Assessing the publicness of public places: towards a new model. University of Glasgow.
- Varna, G., & Damiano, C. (2013). Making the publicness of public space visible: From space syntax to the star model of public space. In EAEA-11 Conference 2013, Track 1 Visualizing Sustainability: Making the Invisible Visible. 101 (Vol. 107).
- Varna, G., & Tiesdell, S. (2010). Assessing the publicness of public space: The star model of publicness. *Journal of urban design*, 15(4), 575-598.
- Whyte, W. H. (1980). *The social life of small urban spaces*. Washington, DC: The Conservation Foundation.
- Zebardast, E. (2002). Application of analytic hierarchy process in urban and regional planning. *Honar ha ye ziba*, 10, 13-21. (In persian)

